

TURMUSH QURGAN TALABALARNING OILAVIY MUNOSABATLARDAGI MUAMMOLARNI BARTARAF ETISHDA PSIXOLOGIK XIZMATNING AHAMIYATI

Asilova Sanobar Xatamboyevna

Qo'qon universiteti "Pedagogika va psixologiya" kafedrasida o'qituvchisi

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
Qabul qilindi: 24-mart 2025-yil Tasdiqlandi: 26-mart 2025-yil Jurnal soni: 14 Maqola raqami: 30 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v14i.1141 KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS oila, turmush qurgan talabalar, oilaviy munosabatlar, psixologik ko'mak, talabalarni qo'llab-quvvatlash, stressni boshqarish, qarorlar qabul qilish, hayotiy muvozanat.	Mazkur maqolada Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan turmush qurgan talabalarning oilaviy munosabatlardagi muammolarini bartaraf etishda psixologning roli to'g'risidagi fikr va mulohazalar keltirib o'tilgan. Tadqiqot jarayonida turmush qurish va oilaviy munosabatlar mavzusida izlanishlarni amalga oshirgan Sharq va G'arb olimlari va izlanuvchilarining o'nlab asarlari hamda tadqiqot ishlarini o'rganilib chiqildi. Mamlakatimizda oila qurgan talabalarga bo'lgan e'tibor va qo'llab-quvvatlash muassasalarida amalga oshirilayotgan ishlar o'rganildi. Tadqiqotni olib borish uchun so'rovnomalar, test, intrvyu va suhbat usullaridan keng foydalanilgan. Natijalar qismida tadqiqot natijasida kelib chiqqan natijalar va ko'rsatkichlarni tahlil muhokama qilindi. Mazkur maqoladaturmush qurgan talabalarning oilaviy munosabatlardagi muammolarini bartaraf etishda psixologning roliga katta e'tibor qaratilindi. Maqola so'ngida muallif xulosasi va takliflari keltirib o'tildi.

Kirish. Oila haqida so'z ketar ekan biz – avlodlar davomiyligi, qadriyatlar, urf-odatlar va an'analarni, qolaversa, xalqimiz ma'naviy merosining avloddan avlodga o'tishini ta'minlovchi omil oila ekanligini yaqqol ko'rishimiz mumkin. Barcha zamonlarda oilani qo'llab-quvvatlash va yanada mustahkamlash masalalari davlatimizning doimiy diqqat e'tiborida bo'lib kelgana. Oila qancha mustahkam bo'lsa, jamiyat ham shunchalik mustahkam bo'ladi va rivojlanadi. Mamlakatimizda amalga oshirib kelinayotgan keng qamrovli ijtimoiy islohotlarning mazmun-mohiyati oila manfaatlarini himoya qilish, uning jamiyatdagi muhim ijtimoiy institut va barkamol avlodni tarbiyalash o'chog'i sifatida mustahkamlash, ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-tarbiyaviy asoslarini qo'llab-quvvatlash, oilaviy tarbiya va reproduktiv salomatlik hamda bu boradagi tizimli ishlardan tarkib topadi. Inson borki, oilada tug'iladi, voyaga yetadi. Oilalardan jamiyat tashkil topadi. Baxtli va farovon oilalar ko'paysa, jamiyat rivojlanadi.

Oila – ijtimoiy hayotning abadiyligini, avlodlarning davomiyligini, tarbiyaning uzluksizligini ta'minlaydigan, kelajak avlod, qadriyatlar tizimiga o'z ta'sirini ko'rsatadigan ijtimoiy makon. Oila erkak va ayol o'rtasidagi rasmiy nikohga asoslangan, ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlardan tashkil topgan, jamiyatning axloqiy me'yorlari va qoidalari qo'llab-quvvatlanadigan, insoniyat madaniyatini kelajak avlodga yetkazib beradigan va uni rivojlantiradigan birlamchi ijtimoiy guruhdir. Bugungi kunda, globalishuv jarayonlarining jadallashuvi oilaviy qadriyatlarining himoya qilinishini ham kun tartibiga qo'yimoqda. Talaba yoshlar orasi turmush qurgan talabalarning oilaviy munosabatlarida ularni qo'llab-quvvatlash, zarur paytlarda psixologik yordam berish masalalari ham dolzarbdir. Jamiyatda zamonaviy tendentsiyalar: iqtisodiy integratsiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining taraqqiy etishi va global Internet tarmog'ining keng quloch yoyishi bilan oilaviy munosabatlar madaniyatining pasayishi va an'anaviy qadriyatlarga nisbatan oila a'zolarida yangicha munosabatning shakllanishiga ta'sir qilmoqda.

Bu esa, albatta, jamiyatimizda oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash borasidagi ishlarni yanada kuchaytirish hamda yoshlar ongida oila muqaddasligi tushunchasini singdirib borishni birlamchi vazifa etib belgilamoqda.

«Oila men uchun muqaddas. Muqaddasligi shuki, avvalambor qayerda ishlashidan qat'i nazar, kim bo'lishidan qat'i nazar agar oilada tarbiya, oilada muhit, oilada halollik, munosabat, tarbiyaga alohida e'tibor bermasa, hech qachon natija bo'lmaydi. Shuning uchun men farzandlarimning tarbiyasiga juda katta e'tibor beraman. Har bir farzandimga ham, nevarimga ham alohida o'zimning munosabatim bor. Har bir nevarimning alohida xarakterini bilaman, orzusini, istagini bilaman», — dedi Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev. Bundan tashqari muhtaram Prezidentimiz oila haqida so'z ketganda "Oila – mehr va baxt qo'rg'oni. Oila bor ekan, farzand degan bebaho ne'mat bor, insoniy qadr-qimmat va ma'naviyat bor. Oilaviy baxt bu – eng ulug' saodatdir. Mashhur qo'shiqlardan birida aytilganidek, "Uyida baxti borlar har

yerd baxtiyordir". Men aziz yigit-qizlarimizga murojaat qilib aytmoqchiman: turmush qurishga, oilaga, farzand taqdiriga nihoyatda chuqur mas'uliyat bilan qarang. Bu masalaga yuzaki yondashib, ham o'zingiz, ham o'zga bir inson hayotini xavf ostiga qo'ymang", deya ta'kidlaganlar. Bu fikrlarni har bir oila qurish ostonasida turgan yoshlarning ongiga singdirib borish zarurati juda muhimdir. Oilani muqaddasligi, uni himoya qilish va asrab-avaylash zarurligini his qilgan holda turmush qurilgandagina bunday oilalar uzoq yillar davomida baxtli hayot kechirishlari mumkin bo'ladi.

Adabiyotlar tahlili. Sharq mutafakkirlari ta'limotida oila va nikohning muqaddasligi va oila qurishning zarurati haqida ma'lumotlar qoldirilgan. Bundan ko'rinadiki, oila va nikoh masalalari bugungi kun uchun emas, balki qadim-qadimdan azaliy muammo va muhim masala sifatida o'rganib kelingan. Bu haqda buyuk qomusiy olimlarimiz, xususan, Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u biligi", Kaykoviskining "Qobusnoma", Ahmad Yugnakiyning "Hibbat ul xaloyiq", Abu Nasr Farobiyning "Baxtga erishish haqida", Abu Ali ibn Sinoning "Tadbir al-manozil risolasi", Sa'diyning "Guliston" va shu kabi kitoblari keltirib o'tilgan. Turmush madaniyati, odob-axloq, sevgi-muhabbat borasida o'ziga xos qaytarilmas fikrlar sohibi buyuk Alisher Navoiy oila haqidagi kitobiga "Mahbub ul-qulub" – "Qalblarning sevgisi" deb nom qo'yilishi bejiz emas. Biz qomusiy olimlarimizni keltirilgan kitoblarni o'qir ekanmiz, oila va nikoh borasidagi tushunchalarimiz yanada kengayib, turmush qurish masalasi naqadar mas'uliyatli ekanligiga yana bir bor his qilamiz. Hammamizga ma'lum bo'lgan Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida ham oila a'zolarining o'zaro munosabati chiroyli yoritib berilgan. Otabek bilan Kumushbibi yoki Qutudor bilan Otabek o'rtasidagi, Yusufbekxoji bilan Kumushbibi o'rtasidagi munosabatlar, bir-biriga bo'lgan hurmat, ibo-hayoda oilaning muqaddasligi, oilaga bo'lgan cheksiz hurmat, sadoqatni yaqqol ko'rishimiz mumkin.

G'arb mutafakkirlari ham oila va nikoh haqida o'zlarining qimmatli fikrlarini bayon qilishar ekan, nikohning mustahkamligi va oilaning ishonchligini turmush qurgan yoshlarning iroda kuchiga bog'liq deya ta'kidlashadi.

Qadimgi Yunon faylasufi Suqrotning falsafiy va pedagogik qarashlarida oila nikohdan kutilgan maqsad insonni bilishlarini bilib olishga erishish, uni yuksak axloqli qilib kamol toptirishdir deya ayib o'tgan. Rus olimi A.G. Xarchevning fikriga ko'ra "nikoh – erkak va ayol o'rtasidagi tarixan o'zgaruvchan o'zaro munosabatlarni bildirib, shu orqali jamiyat ularning jinsiy hayotlarini tartibga soladi, o'zaro er-xotinlik munosabatlarini hamda farzandlari bilan shakllanadigan

munosabatlarni, bu boradagi huquq va majburiyatlarni belgilaydi, yo'naltiradi"¹.

Oila va nikoh masalalariga tarixiy yondashuv shveysariyalik olim I.Baxoven (1815-1887) ishlarida, ayniqsa, uning "Onalik huquqi" kitobida yoritilgan. Undan tashqari, amerikalik tadqiqotchi L.Morgan (1818-1881)ning asarlarida ham oilaga nisbatan evolyutsion qarashlar bayon etilgan bo'lib, "Qadimgi jamiyat" kitobi buning yaqqol namunasi hisoblanadi. Bu asarlarda oila institutining bevosita jamiyat tarqqiyoti bilan bog'liqligi, jamiytdagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning takomili oilaning mustahkamligiga bog'liq ekanligi g'oyasi o'z isbotini topgan. Bu o'zgarishlar tarix mobaynida turli jins vakillari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga bog'liq tarzda kechishi ham ta'kidlangan

Tadqiqot metodologiyasi. Turmush qurgan talabalar duch kelayotgan oilaviy muammolarni aniqlash, ularning psixologik holatiga ta'sirini baholash hamda bu muammolarni bartaraf etishda oliygohlarda psixologik xizmatlarning samaradorligini oshirish juda

ham muhimdir. Aynan shu psixologik xizmat orqali turmush qurgan ko'plab talabalarining yangi oilaga moslashishi va turmush qurgan talabalarining oilaviy munosabatlari va talabalarining dars jarayonlaridagi ishtiroki, fanlarni o'zlashtirish darajalarini o'rganish maqsadida talabalar bilan tadqiqot ishlari olib borildi. Tadqiqot olib borish jarayonida quydagi natijalarga ega bo'lindi.

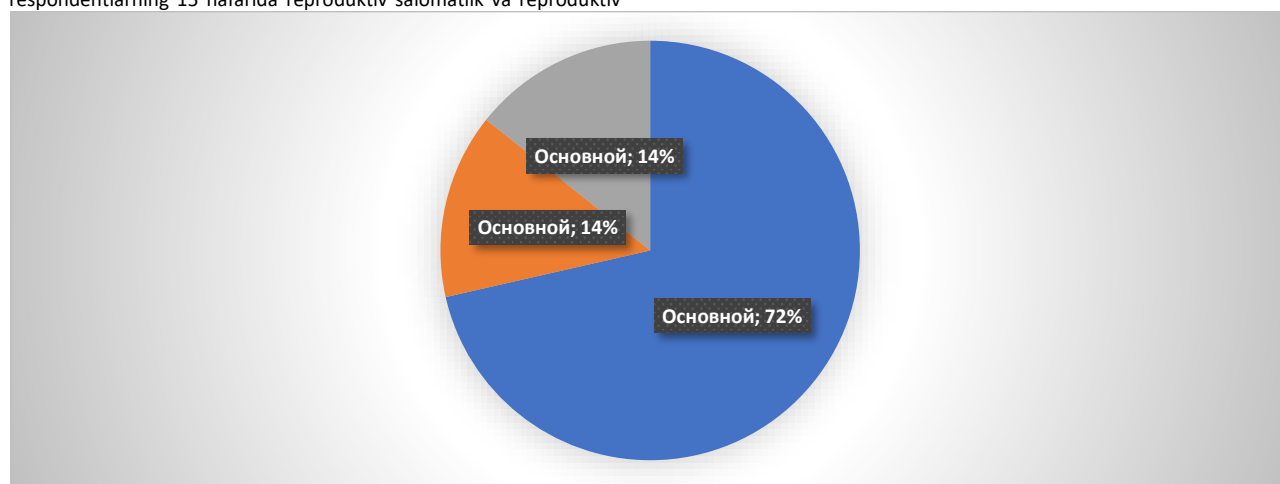
Tadqiqot natijalari. Turmush qurgan talabalarining oliy ta'limdagi darslarda ishtirok etishlariga turmush o'rtog'i va qaynona-qaynotasining munosabatlarini aniqlash maqsadida so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnomada jami 21 nafar talaba respondent sifatida tanlab olindi va ular bilan so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnoma natijalarga ko'ra 21 nafar respondentdan 18 nafarida ayrim to'siqlar bor, 2 nafa respondentning qaynoma-qaynonasi qarshiligi aniqlandi, 1 nafar talabaning oliy ta'limda tahsil olishini oila a'zolari umuman xohlamasligi aniqlandi.

1-rasm. Respondentlar bilan o'tkazilingan so'rovnoma natijasi(foizda)

Reproduktiv salomatlik va reproduktiv huquq bo'yicha talabalardan test olindi. Test natijalariga ko'ra 21 nafar respondentlarning 15 nafarida reproduktiv salomatlik va reproduktiv

huquq borasida bilimlari yuqori ekanligi, 6 nafarida esa bilimlar o'rta darajada ekanligi aniqlandi.

2-rasm. Respondentlar bilan o'tkazilingan test natijalari(foizda)

Shuningdek, turmush qurgan talabalar bilan olib borilgan anketa metodi yordamida universitetda tashkil etilgan psixologik xizmatning sifati ham o'rganildi. Turmush qurgan talabalarining fikrlariga ko'ra ularga ko'rsatilayotgan psixologik xizmat a'lo darajada deb baholashdi. Bu esa talabalar psixologik xizmatdan mamnun ekanligini ko'rsatadi.

Muhokama. Tadqiqot olib borish jarayonlarida shunga amin bo'ldikki, turmush qurgan talabalarining oilaviy munosabatlardagi muammolarini bartaraf etishda psixologik yordam juda ham muhimdir. Talabalarda olib borilgan tadqiqotlarga tayangan holada ularning oilaviy munosabatlar haqidagi fikrlari o'rganildi. Ulardagi ta'lim jarayonlariga bo'lgan munosabat ijobiy, ammo turmush qurgandan

so'ng oilaviy munosabatlardagi ba'zi bir muammolar ularning ta'lim jarayonlariga to'sqinlik qilayotganliklarini aniqladik. Talabalarining oila va nikoh munosabatlaridagi muammolarini bartaraf etishda psixologik yordam, talabalarga oila va nikoh mavzularida tashkilaadigan treninglar foydali hisoblanadi. Talabalar, o'zining o'qish jarayoni va professional rivojlanishiga e'tibor qaratishlari kerakligiga yo'naltirilgan seminarlar tashkillash, seminarlarda talabalarining faol ishtirokini ta'minlash uchun hamkorlik ishlari samara beradi.

Xulosa va takliflar. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan turmush qurgan talabalarining oilaviy munosabatlardagi muammolarini bartaraf etishda psixologik xizmatning ahamiyatini biz hamma vaqt

¹ V.Karimova Oila psixologiyasi Darslik Toshkent 2007

ijobiy samara berishini biz tajribalarda ko'p bor kuzatganmiz. Barcha oliy ta'lim muassasalarida turmush qurgan va hu bilan birga ta'lim olayotgan talabalarni borligi biz uchun sir emas. Oila va ta'lim jarayonlarini uyg'unlikda olib borish uchun turmush qurgan talabalardan ikki karra mas'uliyatni kuzatishimiz mumkin. shunday ekan oliy ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan turmush qurgan talabalarning oilaviy munosabatlardagi muammolarini bartaraf etishda psixologik xizmatni rolini yanada takomillashtirish va faol tarzda xizmat ko'rsatishni tashkillash maqsadga muvofiqdir.

Yuqoridagi fikr va mulohazalarda kelib chiqqan holda turmush qurgan talabalarning oilaviy munosabatlardagi muammolarini bartaraf etishda psixologik xizmatni to'g'ri tashkillash bo'yicha quyidagi takliflarni beramiz:

1. Turmush qurgan talabalar uchun vaqt qadri, vaqt me'yorlari mavzusida psixologik treninglar ishlab chiqish.

2. Talabalarni oilaviy hayotga bosqichma-bosqich tayyorlab borish.

3. Turmush qurgan talabalarning oilaviy munosabatlardagi muammolarini bartaraf etish uchun psixologik yordam berishni takomillashtirish usullarini ishlab chiqish.

4. Turmush qurgan talabalar uchun ta'lim jarayonlarida insonparvarlik tamoyillariga asoslangan holada, doimiy ravishda motivatsiya berib borish muhim. Motivatsiya talabalarga maqsadlarini tushunish, ularga o'zlarini qo'llab-quvvatlashlari va rivojlantirishlari uchun yordam beradi.

5. Turmush qurgan talabalarning oilaviy munosabatlar haqidagi bilimlarini boyitish uchun uzoq yillar davomida baxtli turmush qurib kelayotgan oilalar bilan seminarlar tashkil etish. Bunday seminarlar orqali talabalar o'zlari uchun **"Baxt formulasi"** ni tuzib olishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abu Ali ibn Sino. Tadbir-ul manzil. Muhammad Najmiy Zinjoni tarjimai - Tehron: Eron, milliy kutubxonasi, 1902 -28 bet
2. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – T.: Xalq merosi, 1993. – B. 159.
3. Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asari, T., 1991;
4. V.Karimova Oila psixologiyasi Darslik Toshkent 2007
5. Xatamboyevna, A. S. (2024). TURMUSH QURISH ARAFASIDAGI TALABALARNING OILAVIY MUNOSABATLARGA TAYYORGARLIGIGA PSIXOLOGIK YORDAM. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 7(12), 100-104.

6. Xursanov, O. (2023). TALABALARNI HAMKORLIK TEXNOLOGIYASI ASOSIDA O'QUV - MA'NAVIY MOSLASHUVCHANLIK IMKONIYATLARINI OSHIRISH TEXNOLOGIYASI (1 - KURS TALABALARI MISOLIDA). Educational Research in Universal Sciences, 2(12), 264–269. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5519>

7. Usmonova Nargiza Raximjonovna. O'ZBEK QIZLARINI OILAGA TAYYORLASHDA IJTIMOY USTANOVKALARNING ROLI. UNIVERSAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES, PHILOSOPHY AND CULTURE